

ARCANA LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
BAŃCZEROWSKI JANUSZ PROFESSZOR
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Pátrovics Péter

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
LENGYEL FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2021

KIADVÁNY TÁMOGATÓJA
Lengyel Intézet

SZERKESZTÉSBEN KÖZREMŰKÖDÖTT
Dr. Várnai Dorota

SZAKMAI LEKTOROK
Hamsovszki Júlia
Kocsis Adrienn
Kolasińska Iga Julia
Dr. habil. Pátrovics Péter
Uhriák Štefan
Várnai-Cavaleiro Luca
Dr. Várnai Dorota

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Dr. habil. Janiec-Nyitrai Agnieszka

BAŃCZEROWSKI JANUSZ FÉNYKÉP, KÉPGALÉRIA
Dr. Pátrovics-Egri Éva

© Szerzők

Kiadja: az ELTE BTK Lengyel Filológiai Tanszék
Felelős kiadó: a Lengyel Filológiai Tanszék vezetője
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISBN: 978-963-489-340-0

TARTALOM

PÁTROVICS PÉTER: Lectori salutem!	9
JOANNA URBAŃSKA: Życzenia urodzinowe	11
Tabula gratulatoria	13
BALÁZS GÉZA: A nyelvtől a folklórig és a folklórtól a nyelvig: ve- lünk született struktúrák	15
BÁRDOSI VILMOS: Ritka betűk a francia értelmező szótárakban	25
BENÓ ATTILA – NAGY SÁNDOR ISTVÁN: Romániai magyar fordítók lengyel műfordításai	45
BUBAK GRZEGORZ: Alternatywna historia – propaganda komuni- styczna tworząca nieprawdziwy wizerunek Armii Czerwonej na przykładzie węgierskiej twórczości filmowej	59
CSÉBY GÉZA: Święty Jan Nepomucen w kulturze krajów Grupy Wyszehradzkiej	71
CSISZTAY GIZELLA: Grácia emlék, Óbuda.....	83
DUDÁS ELŐD: Regionalitás a horvát helyesírás történetében	91
DUDÁS MÁRIA: A férfi nyelvi képe a magyar és bolgár frazeológiá- ban	101
DZIEWOŃSKA-KISS DOROTA: Szanowny Panie Profesorze!	111
FÁBIÁN ZSUZSANNA: Olasz jövevényszavak a magyar és a lengyel nyelvben: az OIM-projekt bemutatása	113

GERENCSÉR TIBOR: Eggerth Márta és Jan Kiepura – a két világháború közötti magyar-lengyel zenei kapcsolatok elfelejtett fejezete	129
GZIŃSKA CSILLA: <i>A Rendőrségtől A mosoly birodalmáig. Egy Mrożek-darab magyarországi útja az abszurdtól a poszt-dramatikus színházig</i>	139
GÓSY MÁRIA: Megfelelőségi javítások fiatalok és idősök spontán beszédében	157
GYÖNGYÖSI MÁRIA: Blok és Goethe: egy költői formula genealógiájához (a <i>Rózsa és Kereszt</i> és a <i>Faust</i>)	175
HAMSOVSZKI JÚLIA: Az élet mérföldkövei a fák kulturális konceptualizációiban az orosz népdalok tükrében	189
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA: Pod znakiem Uroborosa, czyli zamiana mięsa w furkot. Idea wiecznego powrotu w zbiorze <i>Kucajac</i> (2015) Andrzeja Stasiuka	199
JANUS-SITARZ ANNA: Dylematy wokół adresata współczesnej literatury dziecięcej	209
JÁSZAY LÁSZLÓ: Hogyan javítunk, hogyan javítsunk? Gondolatok a javításról az orosz nyelvi variancia és a nyelvi változások figyelembevételével	219
KAPRONCZAY KÁROLY: Orsós Ferenc és a katyíni tömegsírok azonosítása	235
KOUTNY ILONA: A barát nyelvi képe a magyarban	249
KROÓ KATALIN: Dosztojevskij-szereplők megszólalásáról a művészi nyelvalkotás problémájának tükrében (<i>Feljegyzések az egérlyukból</i>)	257

LESFALVI TIBOR: A szlovák (biblikus cseh) nyelv szerepe Szarvas város történetében a 18-19. században	273
LUKÁCS ISTVÁN: Élet és irodalom halmazállapotai (Cankar, Makovič, Kiš)	291
MANDICS GYÖRGY: Csíki csoda	301
MENYHÁRT KRISZTINA: „Síppal, dobbal, nádi hegedűvel”: hangszerek a magyar és a bolgár frazeológiában etnomuzikológiai és nyelvészeti szemszögből	319
NAGY LÁSZLÓ KÁLMÁN: Kariera mało znanej węgierskiej powieści o Armii Czerwonej w Polsce: <i>Syberyjski garnizon</i> Rodiona Markovitsa.....	331
NÉMETH ORSOLYA: Néhány posztsovjet fantomállam a lengyel tényirodalom tükrében	343
PACSAI IMRE – NAGY SÁNDOR ISTVÁN: A <i>lánc</i> szavunk etimológiai vizsgálata	353
PÁTROVICS PÉTER: Adalékok egyes fák lengyel nyelvi képeznek rekonstrukciójához	371
RÁDULY ZSUZSANNA: A magyar és a lengyel nyelv eponimáinak szemantikai, stilisztikai jellemzői	381
SNOPEK JERZY: Kategorie sensualne w przekładzie (z języka węgierskiego)	399
STEFANČZYK WIESŁAW TOMASZ: O rzeczownikach zakończonych pierwotnie na spółgłoski wargowe miękkie we współczesnej standardowej polszczyźnie	407

SUTARSKI KONRAD: Szanowny Jubilacie, drogi Januszu!	415
SZAWERDO ELŐBIETA: Nasz Polak w kontekście wybranych utworów Móra Jókaiego i Kálmána Mikszátha	417
SZCZEŚNIAK KRYSZYNA: Dąb, drzewo mocne i dające oparcie	435
UHRNÁK ŠTEFAN: Ethnic stereotypes – How are Slavic people perceived?	455
VÁRNAI DOROTA: Egy Balassi-vers nyomai a régi lengyel irodalomban	465
VIG ISTVÁN: Hiperkorrekt fonémahelyettesítés néhány itáliai újlatin eredetű csa horvát szóban	475
WOLNY-ZMORZYŃSKI KAZIMIERZ: O artykule wiralowym	485
ZOLTÁN ANDRÁS: Czy pol. <i>starać się</i> może być bohemizmem?	493
ZSILÁK MÁRIA: A keletiszlovák nyelvjárások genézisének kérdései és helyük a szlovák nyelvben	503
Képgaléria	515

Regionalitás a horvát helyesírás történetében

DUDÁS ELŐD

PhD, egyetemi adjunktus, ELTE BTK,
Szláv Filológiai Tanszék (Budapest)

Abstract: The Church played an important role in the development of the Latin script. During the Middle Ages the Church counted as the centre of the literacy, thus it is obvious that the ecclesiastical Latin pronunciation defined the evolution of the individual national languages' orthographies. From this point of view, the Croatian is a special case, as in the Middle Ages the Southern Croatian areas were strongly affected by the Italian, more precisely by the Venetian language, while in the northern areas, overlapping the Archdiocese of Zagreb, a strong Hungarian impact can be observed. The southern orthographic tradition follows the Italian pronunciation, i.e. the spelling is also based on the current Italian orthography. Nevertheless, in the northern areas the Latin /s/ phoneme is pronounced in a Hungarian way, as [ʃ] or [ʒ].

Keywords: Croatian language, orthography, Latin-script orthography, historical overview, dual tradition, use of graphemes, Italian influence, Hungarian influence

1. Bevezetés

Az írás történetének, fejlődésének tanulmányozása számos izgalmas fordulatot és érdekességet tartogat a kutató számára. Elég csak arra gondolnunk, hogy az írásbeliség kezdetei óta hányféle különböző írásrendszert használtak a világ különböző pontjain. Az alábbiakban kelet-közép-európai régióink, közelebbről a horvát írásbeliség és helyesírás fejlődésének néhány alapvető jellemzőjét vesszük alaposabb vizsgálat alá, mégpedig abból a szempontból, hogy a regionalitás milyen szerepet játszott a horvát helyesírás-történetben. Vizsgálódásainkban azonban csak a latin betűs írás használatának kérdéseire koncentrálnunk, a glagolita és cirill betűs írásbeliség hagyományát ezúttal nem érintjük.

2. A horvát írásbeliség kezdetei

A horvátok ősei a 7. sz. során telepedtek le a jelenlegi hazájukban, amely már ebben az időben is Európa egyik legérdekesebb területének számított, ugyanis a nyugati- és keleti kereszténység találkozási

pontján helyezkedik el. A horvátok esetében a kereszténység felvétele gyorsan megtörtént és a római egyházhoz való csatlakozásuk egyben ki is jelölte a nyugat-európai kultúrkörhöz való tartozásukat is. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez miért olyan jelentős mozzanat a helyesírás fejlődése szempontjából? Egyrészt azért bír különös jelentőséggel, mivel a középkor folyamán az írásbeliség központja az egyház volt; az írott szövegek a kolostorok falai között keletkeztek. Másfelől igen fontos az is, hogy az egyházi latin kiejtése határozta meg az egyes latin betűs nemzeti helyesírások fejlődését (Hadrovics 1994: 8). A középkori horvát írásbeliség és helyesírás-fejlődés kérdését tovább bonyolítja az a tény is, hogy a latin betűs írás előtt a horvátoknál meghonosodott a két szláv eredetű írás, a glagolita és a cirill egy speciális változatának a bosančicának¹ a használata is, igaz ezek használata csak bizonyos területeken volt jellemző.

3. A latin betűs írás kezdetei a horvátoknál

Az első latin betűs horvát szöveg az 1345-ben keletkezett *Red i zakon od primljen'ja na dil dobroga činjen'ja sestar naših reda svetoga otca našega Dominika u Zadru* 'A Dominik szentatyáról elnevezett szerzetesrend zadari nővéreinek rendje és törvénye' (Moguš 1993: 27). A 14. sz. második feléből való a *Šibenska molitva* 'Sibeniki ima' (Nyomárkay 2007: 72), amelyet a horvát költészet legrégibb emlékének tartanak (Lukács 2008: 90). Szintén ebből a korból való a *Korčulanski lekcionar* 'Korčulai lekcionárium' (Moguš 1993: 27), illetve a Vízkelety András által az Országos Széchényi Könyvtárban fellelt *Cantilena pro Sabatho* 'Nagyszombati ének' című passiójáték (ld. Hadrovics 1984), amelynek szerzője Paulus de Sabinico ferences szerzetes, aki a *Šibeniki imát* is írta (Lukács 2008: 90). Mindennek ellenére elmondható, hogy a latin betűs írás használata csupán a 15. sz. folyamán terjedt el jobban a horvátok körében (Vince 1978: 72).

4. A horvát latin betűs helyesírás

4.1. Általános kérdések

A latin betűs írás és ábécé etruszk eredetű (Balázs 1989: 114) és az alábbi 23 betűből áll: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u,*

¹ Bosančicának nevezi a horvát szakirodalom a cirill betű speciális, nyugati változatát, amelyet a boszniai, illetve a dubrovnikai szerb kancellária használt a 12. századtól kezdődően egészen a latin betűs írás elterjedéséig (Oczkova 2010: 139).

x, y, z. A latin betűs írásnak más nyelvekre való alkalmazásában a legnagyobb nehézséget a latinból hiányzó fonémák jelölése okozta. Ezt vagy diakritikus jegyek használatával, vagy pedig betűkombinációk alkalmazásával hidalták át. Nem volt ez másként a horvát esetében sem, ahol az alábbi fonémák jelölése okozott gondot: /ʈ/, /ʃ/, /ć/, /đ/, /ǣ/, /ʎ/, /ɲ/, /s/, /ʃ/, /z/, /ʒ/.² A horvát latin betűs helyesírás egyik jellemzője, hasonlóan mint más közép-európai nyelvek esetében is, ti. hogy egy hang lejegyzésére akár több betűt is használtak, olykor párhuzamosan is egymással. Mindemellett a horvát latin betűs helyesírás fejlődését leginkább meghatározónak a kettős hagyományt tekinthetjük, amellyel már címbéli témánkhoz, a regionalitáshoz jutunk.

4.2. A déli hagyomány

A középkori horvát állam mind politikailag, mind kulturálisan, mind pedig egyházi szempontból két nagy területre, délre és északra osztható. Ez a megosztottság meghatározta a latin betűs helyesírás fejlődését is, amelynek alapja az egyházi latin kiejtésbéli különbsége volt.

A Tengermellék, Dalmácia és a szigetek évszázadokon át erős itáliai hatás alatt állottak, hiszen közvetlen volt a kapcsolatuk Itáliával, illetve a Velencei Köztársasággal is, amely a 15. sz. első felében a terület nagy részét a maga uralma alá is hajtotta (Vig 2007: 10), kivéve Dubrovnikot, amely megőrizte az önállóságát (Vig 2007: 10). Az itáliai befolyás erősségét mutatja, hogy a főpapság itáliai származású volt, továbbá a horvát származású papok is jól beszéltek olaszul (Hadrovics 1994: 9). Az erős itáliai egyházi hatás tehát adott volt, amely a latin betűs írás fejlődésében is nyomott hagyott, ugyanis a latin olaszos kiejtése terjedt el a déli horvát területeken. A latin olaszos ejtését mutatja a latin /-gn-/ és /-sc-/ mássalhangzócsoporthoz (utóbbi az /e, i/ fonémák előtt) kiejtése. A lat. /-gn-/ olasz kiejtése /ɲ/, amelyet a horvát is így vesz át, pl. lat. *regnum* 'királyság' > olasz ejtésben [reɲum], mai olasz *reno* > horvát *renjum*. A lat. /-sc-/ -t /e,

² A fonémák jelölésére az IPA jeleket használom, de két fonéma a /ć/ és a /đ/ esetében inkább a mai horvát helyesírásban honos betű használatát követem. Ennek elsődleges oka, hogy az IPA jelei között nincsen olyan, amely teljes mértékben megfeleltethető lenne, ugyanakkor a horvát szakirodalomban alkalmazott jelölésüket azért nem tartom teljesen megfelelőnek, mert az a nemzetközi szakirodalomban a kroatis-tákon kívül nem igazán elterjedt, így esetleges félreértésekre adhat okot.

i/ előtt pedig az olasz ejtést [j] követve a horvátban /ʃ/ fonémával ejtették, pl. lat. *descendo* 'lelép, leszáll', olasz ejtésben [deʃendo] > horvát *dešendo* (vö. Hadrovics 1994: 9). A déli területeken használt grafémákat az alábbi táblázat mutatja be az egyes fonémák szerint:

fonéma	graféma
/ts/	z, ç
/tʃ/	c, ci, ç
/ć/	cch, ch, chi, chy
/d/	g, gi
/dʒ/	g, gi
/ʎ/	gl, gli
/ɲ/	gn, gni
/s/	s, í, ss, íí
/ʃ/	sc, íc, s, ss, sci
/z/	s, z
/ʒ/	x, s, z

(vö. Hadrovics 1994: 10–11).

Az ugyanazon fonéma jelölésére szolgáló többféle graféma használata is tükrözi a korabeli olasz hagyományt, hiszen Itáliában sem volt egységes a betűhasználat, régióként is változhatott (Migliorini 1971: 147).

4.3. Az északi hagyomány

A középkori horvát állam északi területein, pontosabban fogalmazva a Zágrábi püspökség területén, a latin betűs helyesírás fejlődése teljesen más irányban zajlott, ugyanis a déli területeket ért erős itáliai hatással szemben északon erőteljes magyar hatásról beszélhetünk. A Zágrábi püspökséget 1094 körül Szent László magyar király alapította, amely az Esztergomi érsekség, majd később a Kalocsai érsekség fennhatósága alá tartozott. Másik fontos történet, hogy 1102-ben Biogradban Könyves Kálmán királyt horvát királlyá is koronázták, így létrejött a magyar-horvát perszonálunió, amely egészen az első világháború végéig állt fenn. Így a horvátok mind köz-, mind pedig egyházigazgatási szempontból bekapcsolódtak a középkori magyar

állam- és egyházzervezetbe, tehát az erőteljes magyar hatás keretei adottak voltak. Természetesen a magyar hatás így a helyesírás fejlődését is érintette. A latin /s/ helyén a magyarban többnyire /ʃ/ áll, amelyet az északi horvát hagyomány is híven tükröz: lat. *sanctus* 'szent' > magyar *sanktus* > horvát *šanktuš*. A latin /s/ azonban intervokális helyzetben, illetve olykor a szó elején /z/ lesz a magyarban, és így a horvátban is, pl. lat. *rosa* 'rózsa' > magyar *rózsza* > horvát *roža*; lat. *synagoga* 'zsinagóga' > magyar *zsinagóga* > horvát *žinagoga*. Természetesen a latin eredetű tulajdonnevek is követik ezt az ejtési módot, pl. lat. *Moses* > magyar *Mózsés* > horvát *Možes*; lat. *Kaifas* > magyar *Kaifás* > horvát *Kaifaš* (Hadrovics 1977: 15).³ A latin magyaros kiejtési hagyományának elterjedéséhez természetesen az is hozzájárult, hogy a liturgikus könyvek is magyar területről jutottak el a Zágrábi püspökség területére, de nem feledkezhetünk meg az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok horvátországbéli jelenlétéről sem.

Az északi hagyomány graféma-használatát az alábbi táblázat mutatja be:

fonéma	graféma
/tʃ/	ch, cz
/ʃ/	ch, cs, cł, ts, tf
/ć/	ch
/đ/	gy, gi, dy, dgy
/dʒ/	gy, gi, dy, dgy
/ʎ/	ly, li
/ɲ/	ny, ni
/s/	z, sz, łz
/ʃ/	s, ł, ss, łf
/z/	z
/z/	s, ł

(vö. Hadrovics 1994: 11).

³ Hadrovics László ezen tanulmánya a professzor úr kéziratos hagyatékában található, amelyet az ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszéke őriz. Egy 1977. november 8-11. között Velencében megrendezett konferencián bemutatott előadásról van szó.

Az északi helyesírási-hagyományt azonban további regionális használat is jellemezte. Egyrészt a kaj-horvát területen alakult ki egy önálló helyesírási-hagyomány, amelyet a kaj-horvát regionális irodalmi nyelv alkotói használtak. Másrészt a mai Horvátország határain kívül, a Magyar Királyság nyugati részén kibontakozó és fejlődő gradišcei horvát irodalmi nyelv is önálló helyesírási rendszert használt, amely szintén az északi tradícióra támaszkodva alakult ki.

4.4. A kaj-horvát helyesírás

A kaj-horvát irodalmi nyelv egy olyan regionális használatban lévő irodalmi nyelv, amelyet a 16. sz. második felétől kezdve a 19. század közepéig használtak az északnyugati horvát területeken, amelyeket horvátul Zagorjének nevezünk, s amelynek központja Zágráb. Más definícióval élve, a kaj-horvát regionális irodalmi nyelvet a történelmi Zágráb, Varasd és Bjelovár-Kőrös vármegyékben, valamint a Muraközben használták (Nyomárkay 2007: 144). Az első nyomtatásban megjelent könyv Ivan Pergošić *Decretum* című könyve volt, amely 1574-ben jelent meg és Werbőczy István *Tripartitum* című törvénykönyvének kaj-horvát adaptációja. A kaj-horvát irodalmi nyelvet kezdetben a vallásos témájú kiadványok túlsúlya jellemezte, amelynek okát abban kell keresnünk, hogy vagy papok, vagy pedig szerzetesek voltak a szerzőik. A 18. századtól azonban egyre több különféle témájú kaj-horvát könyv jelent meg, és kibontakozott a horvát szótárírás történetében is jelentős időszakot képviselő kaj-horvát lexikográfia is (erről bővebben Nyomárkay 2004). A kaj-horvát irodalmi nyelvnek önálló helyesírás-rendszere alakult ki, amely az első nyomtatott könyvek megjelenését követően (16. sz. második fele) a 17. sz. során állandósult, és szinte változások nélkül egészen a 19. sz. közepéig használatban volt.

A kaj-horvát helyesírás történetével, fejlődésével eddig nem sokat foglalkoztak. Magyar részről Hadrovics László ez irányú kutatásait emelhetjük ki (Hadrovics 1944, Hadrovics 1964: 10), míg a horvát nyelvészek közül Antun Šojat szentelt figyelmet a régi kaj-horvát könyvek helyesírásának (Šojat 1970). A kaj-horvát helyesírás az északi helyesírási hagyomány útján fejlődött, tehát meghatározó volt a latin magyaros kiejtése, illetve maga a magyar hatás is.

A kaj-horvát helyesírás történetét négy korszakra oszthatjuk: 1. első korszak (16. sz. második fele) – a kaj-horvát helyesírás kez-

detei; 2. második korszak (17. sz.) – a kaj-horvát helyesírási norma kialakulása; 3. harmadik korszak (18. sz.) – a normalizált kaj-horvát helyesírás; 4. negyedik korszak (19. sz. első fele) – a kaj-horvát helyesírás bukása, a Gaj-féle helyesírás reform győzelemre jutása. A kaj-horvát helyesírás mintegy 300 éves történetében használt grafémákat az alábbi táblázat mutatja be:

fonéma	graféma
/ʈ/	cz, ccz
/ʧ/	ch, cf, cs
/ɕ/	gi, gj, gy, dy, dj
/ʎ/	li, ly, lj
/ɲ/	ni, ny, nj
/s/	sz, ř, řz, z
/ʃ/	řf, ř, s, řs, ř, ss, sh
/z/	s, ř, ř, sh

Amint az a fenti táblázatból is jól látszik, a legtöbb betű a korabeli magyar helyesírásban használatos grafémákat követi, ugyanakkor nem elhanyagolandó a német hatás sem, amely főként az /ʃ/ és a /z/ fonéma jelölésének esetében mutatható ki.

4.5. A gradišcei horvát helyesírás

A gradišcei vagy burgenlandi horvátok a 16. sz. során, a török elől menekülve érkeztek a magyar királyság nyugati vármegyéibe. Az első telepések az 1520-as években, míg az utolsók az 1580-as években telepedtek le új hazájukban (Hadrovics 1974: 17). Négy vármegye, Pozsony, Moson, Sopron és Vas területén leltek új otthonra. Mivel valamennyi vármegye német neve tartalmazza a Burg 'vár' főnevet (Preßburg, Wieselburg, Ödenburg, Eisenburg), így ezt a területet Burgenlandnak nevezték. Az első világháborút követő béketárgyalások során azonban ezt a területet három ország (Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia) között osztották fel, ami egyben a szó jelentésszűküléséhez is vezetett, így ma már Burgenland csupán egy ausztriai közigazgatási terület neve. A német Burgenland mintájára képezték a horvát *Gradišće* 'Burgenland' tükörszót, amelynek melléknévi származéka a *gradiščanski* 'burgenlandi'. Ezért az itt élő horvátok magukat *gradiščanski Hrvati* 'burgenlandi/gradišcei/gradistyei horvátok' néven nevezik.

A terület horvát lakossága nem egy helyről érkezett új hazájába, amelyet a nyelvjárási differenciáltság is tükröz. Legtöbbször a tengermelléki ča-horvát nyelvjárást beszélik, de egy-egy településen što-horvát, kaj-horvát anyanyelvű lakosságot találunk, mivel Szlavóniából is érkeztek horvátok. Irodalmi nyelvük, amely a 18. században alakult ki és indult virágzó fejlődésnek, éppen ezért ča-horvát alapú, ugyanakkor néhány što- és kaj-horvát jellegzetesség is megfigyelhető. A gradišcei horvát irodalmi nyelvre is elmondható az, amit részben a kaj-horvát esetében megállapítottunk: regionálisan használták és túlsúlyban voltak a vallásos témájú könyvek, amelyek mellett egy-egy ábécéskönyv, tankönyv is színesíti a nyomtatott művek sorát.

A gradišcei horvátnak is saját helyesírási rendszere volt, amelynek kutatásával eddig kizárólag magyar szlavisták foglalkoztak. A legrészletesebb feldolgozást Hadrovics Lászlónak a gradišcei horvát irodalmi nyelv 18–19. századi történetéről szóló monográfiájában találjuk, amelyben külön fejezetet szentelt a helyesírás történetének (Hadrovics 1974: 46–53). Király Péter a budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságait összegezte a kelet-közép-európai helyesírásokról szóló monográfiájában (Király 2003), amelyben nyelvenként dolgozta fel az egyes kiadványok által használt helyesírás-rendszereket. A horvát könyvekkel foglalkozó fejezetben (Király 2003: 160–214) említést tesz néhány gradišcei horvát tankönyvről is, amelyek helyesírásáról megállapítja, hogy „helyesírásuk a magyart követi” (Király 2003: 175). A gradišcei horvát helyesírásban használt grafémákat mutatja be ez a táblázat:

fonéma	graféma
/ts/	cz
/ʃ/	ch, cs cf
/ć/	chi, ch
/đ/	di, gy, dj
/l/	li, ly
/n/	ni, ny, nj
/s/	sz, íz, z
/ʃ/	s, ss, í, íí, ís
/z/	s, í, íí, sí, zs, zí, z'

Arra, hogy a burgenlandi horvát helyesírás a magyar helyesírással párhuzamosan fejlődött, és hogy a kaj-horvát helyesírással számos közös vonást mutat, már Hadrovics László (1974: 46) is felhívta a figyelmet. Emellett nem feledkezhetünk meg a német hatásról sem, amely szintén nyomott hagyott a gradišcei horvát helyesírásban, főleg az /j/ és /3/ fonéma jelölésében nyilvánul ez meg. A gradišcei horvát irodalmi nyelv virágkora a 18. századra tehető, és ekkor alakult ki az a helyesírási norma is, amelyet kisebb változtatásokkal ugyan, de egészen a 19. sz. második feléig követtek, amikor is áttértek a gajica használatára, amely az egységes horvát irodalmi nyelvben már az 1830-as évek közepétől használatban volt.

5. Összefoglalás

A horvát latin betűs helyesírás történetében meghatározó szerep jutott a regionalitásnak, amely alapján véve két különböző irányba terelte a helyesírás fejlődését. Ennek hátterében különböző művelődéstörténeti okok álltak, amelyek alapjaiban véve határozták meg a helyesírás fejlődését az adott régióban. Egyrészt beszélhetünk déli hagyományról, amely a középkori horvát állam déli részein erős itáliai hatás alatt bontakozott ki és fejlődött, másrészt pedig beszélhetünk az északi hagyományról, amely a Zágrábi püspökség területén erőteljes magyar hatás alatt állt. Ez utóbbiból a későbbiek során további kettő, regionális szinten használatban lévő helyesírási rendszer alakult ki. A 16. sz. második felétől kibontakozó kaj-horvát irodalmi nyelv helyesírása, a kaj-horvát helyesírás, illetve a 17. században megjelenő, ám irodalmi nyelvi szintre a 18–19. sz. során eljutó gradišcei horvát irodalmi nyelv helyesírása, a gradišcei helyesírás. Mindkettő az északi hagyományra támaszkodva fejlődött, sőt a gradišcei horvát helyesírásnak részben a kaj-horvát helyesírás szolgált mintául. A regionalitás, amint azt a fentiekben is láhattuk, az egyik legjellegzetesebb vonása volt a horvát latin betűs helyesírásnak, így okkal állíthatjuk, hogy ennek a szempontnak a figyelembe vétele a helyesírás-történet tárgyalása során mindenképpen indokoltnak látszik.

Felhasznált irodalom

- Balázs J. 1989. A latin a Duna-tájon. In: Balázs János (eds.): *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest. Tankönyvkiadó. 95–140.
- Hadrovics L. 1944. Zur Geschichte der kroatischen Rechtschreibung im XVIII. Jahrhundert. *Archivum Europae Centro-Orientalis* 10. 325–374.
- Hadrovics L. 1964. *Kajkavische Literatur*. Wiesbaden. Otto Harrassowitz.
- Hadrovics L. 1974. *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Hadrovics L. 1977. *Gemeinsame Traditionen der Latinität in Ungarn und Kroatien*. Budapest. [kézirat]
- Hadrovics L. 1984. Das altkroatische Passionslied. *Studia Slavica Hung.* 30. 8–37.
- Hadrovics L. 1994. *Segédkönyv a szlavisztikai szemináriumi gyakorlatokhoz. Hadrovics László válogatott írásaiból./Hilfsbuch zu slavistischen Seminarübungen Ausgewählte Schriften von László Hadrovics*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Király P. 2003. *A kelet-közép európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai. 1777–1848*. Nyíregyháza. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék.
- Lukács I. 2008. *Passióhagyomány a horvát irodalomban*. Budapest. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.
- Migliorini, B. 1971. *Storia della lingua italiana*. Firenze. Sansoni.
- Moguš, M. 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb. Globus.
- Nyomárkay I. 2004. A horvát és a szerb szótárirodalom. In: Nyomárkay I.–Vig I. (eds.): *Kis szláv lexikográfia*. Budapest. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék. 50–109.
- Nyomárkay I. 2007. *Rövid horvát és szerb nyelvtörténet*. Budapest. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.
- Oczkova, B. 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb. Školska knjiga.
- Šojat, A. 1970. Pravopis stare kajkavske književnosti. *Filologija* 6. 265–282.
- Vig I. 2007. Kongruenzen in der kroatischen, ungarischen und deutschen Sprachen im Spiegel der italienischen Lehnwörter. In: Vig I. *Sprachkontakte im Alpen-Adria-Raum*. Savaria–Szombathely. Institut für Romanistik der Hochschule Berzsenyi Dániel.
- Vince, Z. 1978. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb. SNL.